

ближчими до нас у часі подіями, зображеними у творі: „людина і влада, людина і Бог, людина і творчість, матеріальне і духовне, – зрештою, сама душа, яка може полюбити ворога” [7, с. 4]. В „історичній” сюжетній лінії роману герої „сучасної” лінії отримують двійників: „римуються” образи Слави і Зірки, кадебіста Омеляна Курінного і князя.

Таким чином, бачимо, що патріархальний світ у сучасній жіночій прозі представлений як такий, що нищить особистість жінки, її єство, у якому закладені прагнення щасливого материнства, рівності в коханні і повноцінного родинного життя. Проте ці прагнення не можуть бути втілені у життя, оскільки не створено сприятливих умов для їхньої реалізації, тому разом із феміністичним пафосом у жіночій прозі звучить критика на адресу фемінізму, письменниці розчаровані в його ідеалах та можливостях.

У сучасній жіночій прозі представлена нова концепція особистості жінки, яка визначена Софією Філоненко як „концепція жінки з „роздвоєним”, „роздертим” єством: бажання бути вільною, незалежною, справді емансипованою часто суперечить глибинному потягу до родинності і материнства” [13]. Жінка прагне бути хорошою матір'ю, дружиною, але поряд із тим бажає бути незалежною, самодостатньою особистістю, намагається реалізувати себе в різних сферах, а це призводить до того, що вона не може повністю реалізувати себе ні у першому, ні в другому випадку. Важко також не погодитись із Л. Таран, яка визначає новий тип героїні жіночої прози як „універсальну гуманітарну особистість”. Така „особистість „вбирає” в себе скарби людської культури, вона відкрита до діалогу з нею і водночас сама творить нові культурні цінності, прагнучи реалізувати себе в якомога ширшій сфері художньої та інтелектуальної діяльності”. Ця концепція особистості жінки розкрита в романах і повістях О. Забужко, С. Йовенко, С. Майданської, Г. Гордасевич, Є. Кононенко – це тип „нової героїні”, наділеної гострим критичним розумом, освіченої, творчої жінки, емансипованої за

духом, яка постійно перебуває у пошуку відповідей на свої запитання.

Як бачимо, кінець ХХ століття ознаменувався порушенням ґендерних проблем сучасною жіночою прозою, а це є необхідною частиною феміністичного проекту, що призведе до переосмислення традиційних уявлень про жіночу роль у сучасному світі.

Література:

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Вулф В. Власний простір / В. Вулф. – К. : Альтернативи, 1999. – 112 с.
3. Гордасевич Г. Любе дзеркальце, скажи... Словесний автопортрет / Галина Гордасевич // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – № 108. – С. 3–21.
4. Грабовська І. Чи довго ще квилити „чайці-небозі”, або Знов про жіночність України // Сучасність. – 2000. – №5. – С.99-114.
5. Жеребкіна І. Філософія фемінізму як напрямок постструктуралістської філософії // Філософська думка. – 1998. – №2. – С.98-119.
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: [роман] / Оксана Забужко. – К. : Згода, 1996. – 142 с.
7. Зарівна Т. Каміння, що росте крізь нас: Роман // Березіль. – 1999. – №9 – 10. – С.14 – 116.
8. Зборовська Н. Перемога плоті // Критика. – 1998. – №10. – С.28-29.
9. Йовенко С. Жінка у зоні: [повість] / Світлана Йовенко // Вітчизна. – 1996. – № 3 – 4. – С. 5–68.
10. Йовенко С. Кілька зауважень до бібліографії чорнобильської теми. Про інерцію колишніх курйозів і небажані пошуки ворога. Слово автора до читачів поеми “Вибух” та повісті “Жінка у зоні” // Вітчизна. – 1996. – №3-4. – С.68-70.
11. Кононенко Є. Зрада / Євгенія Кононенко // Березіль. – 2002. – № 3 – 4. – С. 35 – 164.
12. Усманова А. Беззащитная Венера. Размышления о феминистской критике истории и теории искусства // Arche. – 1999. – №3. – С. 45-48.
13. Філоненко С. ґендерна проблематика і нова концепція особистості жінки в сучасній українській жіночій прозі [Електронний ресурс] / Софія Філоненко. – Режим доступу: <http://www.bdpu.org/philological/faculty/.../s.../gender1.doc>.

Валентин Молодиченко

Особливості соціальних уявлень молоді щодо сімейно-шлюбних відносин: ґендерний аналіз

В статті представлені матеріали соціологічного опитування дошлюбних уявлень молоді щодо ґендерно-рольових

позицій в сімейному житті як майбутньої моделі подружніх відносин.

The article deals with the materials of sociological interview, revealing the pre-marital opinions of youth about gender-role positions in family life as a future model of marital relations.

Інтерес суспільства та науковців до інституту сім'ї та шлюбу не втрачає актуальності і пов'язано це з тим, що сім'я є основою людської життєдіяльності, а стабільність суспільства і ієрархія його внутрішніх зв'язків залежить від сім'ї. Дослідження ролі сім'ї в умовах сучасного українського суспільства обумовлена, з одного боку, кризою сім'ї, на яку звертають увагу демографи, соціологи, педагоги, а з іншого – недостатньо чітким уявленням щодо того, яким чином трансформується інститут сім'ї під впливом сучасних перетворень.

Загально визнано, що в останні десятиліття в суспільстві підвищується роль активної особистості, тобто мова йде про вплив на стабільність сім'ї суб'єктивного чинника, обумовленого рівнем свідомості, ступенем підготовленості молоді до шлюбу і сімейного життя.

На думку деяких вчених (Т.А. Демидової, В.П. Кравця, В.Г. Постового, Л. Амджадін), на сьогодні у суспільній свідомості відбувається зміна розуміння сімейних стосунків та ставлення до сімейного життя. За даними сучасних опитувань, в країні спостерігається тенденція збільшення кризових сімей, нестабільності молодих шлюбів. Соціальним неблагополуччям можна вважати те, що в усіх регіонах України, у її містах та селах, спостерігається зростання кількості неповних сімей з неповнолітніми дітьми. При цьому, лише третина сімейних пар вважають себе щасливими. [2; 3; 5; 1].

Відомо, що кількість розлучень вражаюча і щороку зростає. Якщо у 60-х роках на 10-ть шлюбів припадало 1-не розлучення, у 70-х – 2, у 80-х – 3, у 90-х – 5, і сьогодні ця тенденція зберігається. У великих містах на 2 шлюби припадає одне розлучення, про це свідчать дані досліджень А.М. Швець [6], Т.А. Демидової [2], В.П. Кравця [3]. У столиці України розпадається 7 з 10-ти створених сімей. Фактично ж розлучень більше ніж вказує статистика, бо деякі сім'ї не реєструють шлюб у державних органах, а проживають у цивільному шлюбі. Соціологи вважають благополучною лише кожну четверту сім'ю.

Тому, до об'єктивних факторів актуалізації соціальних аспектів формування відповідального ставлення до сімейного життя у молоді, вважаємо необхідним віднести видозміну сучасної сім'ї і ускладнення стосунків у ній внаслідок

соціально-економічних та культурних змін, які відбуваються в останні десятиліття. Нами виділено наступні найбільш притаманні тенденції розвитку особливостей сучасних сімейно-шлюбних відносин: зростання кількості самотніх людей, цивільних шлюбів, збільшення кількості розлучень, конфліктів, непорозумінь. Показовим є майже повна відсутність знань у молоді про сімейне життя. Все це актуалізувало проблему підготовки молоді до створення власної сім'ї, як основної ланки розвитку майбутнього суспільства. Дослідник проблем сімейного життя В.П. Кравець вважає, що 75% шлюбів розпадаються саме через невідповідність молоді до сімейного життя, не остання роль в цьому належить формуванню соціальних уявлень молоді щодо подружніх стосунків. [3, с. 146].

Свого часу К.Г. Юнг наголошував на тому, що „уявлення, яке складається в людини про світ, є образом того, що вона називає світом. Саме на цей образ, виходячи з його особливостей, людина орієнтується в своїй адаптації” [6, с. 86]. Так само свідомо або несвідомо створюються і певні уявлення та установки про сімейне життя, образ майбутнього чоловіка/дружини. І якщо ці уявлення виявляються занадто ідеалістичними, вони можуть бути значною перешкодою на шляху розуміння один одного.

Вперше поняття «соціальні уявлення» було застосовано С.Московічі, який вважає їх послідовним рядом понять, висловлень і пояснень, які виникають у повсякденному житті у процесі міжособистісного спілкування. Соціальні уявлення розглядаються як складна багаторівнева система дій, ідей і цінностей, що, по-перше, встановлює порядок, дозволяє індивідам орієнтуватися в матеріальному та соціальному світах та впливати на них; по-друге, забезпечує членам співтовариства можливість спілкування, є їхнім кодом для соціальних обмінів, найменувань і класифікацій різних аспектів життя, індивідуальної і групової історії. [4]. Розвиваючи теорію С.Московічі, Д. Жоделе вважає соціальні уявлення «формою пізнання соціальної дійсності». На її думку, категорія «соціальне уявлення» означає специфічну форму пізнання, а саме знання здорового глузду, зміст, функції й відтворення якого є соціально обумовленим. У більш широкому плані соціальні уявлення – це властивості повсякденного практичного мислення, спрямовані на освоєння й осмислення соціального, матеріального й ідеального оточення. [4].

У сучасній психології вивченням поняття “уявлення” займалися такі вчені як

Б. Величковський, Г. Келлі, Ф. Хейдер, Х. Хекхаузен, Х. Хоффман. Дослідження з проблеми "уявлення про сімейне життя" представлені в роботах В. Петренка, А. Чернова, О. Шмельова. Над вивченням та розв'язанням проблем у наявних сім'ях працювали Е. Арутюнян, А. Бодальов, В. Дружинін, Е. Ейдемільер, Є. Лічко, В. Сатір, В. Столін, В. Юстицький.

Проблема підготовки молоді до сімейного життя досліджувалась у роботах І.С. Волги, Т.В. Говорун, І.С. Голода, В.П. Горелика, І.В. Гребенникова, З.Г.Кисарчук, В.П. Ключникова, С.В. Ковальова, С.Д. Лаптенка, А.Г. Харчева. В них висвітлювались проблеми сучасної сім'ї, питання про формування сімейно-шлюбних відносин, типології функцій сім'ї. Разом з цим, спеціальних досліджень, які б торкалися вивчення особливостей процесу формування уявлень про майбутню сім'ю, не виявлено, тоді як ця проблема є важливою складовою підготовки молодого покоління до сімейного життя. Особливо гострого значення ця проблема набуває сьогодні в зв'язку з нівелюванням багатьох цінностей і пошуком молоддю нових ідеалів, потребою в удосконаленні системи підготовки молоді до створення сім'ї та недостатньою розробкою в психолого-педагогічній літературі цієї проблеми.

З метою виявлення соціальних уявлень молоді щодо оптимального вибору форми сімейно-шлюбних стосунків, розподілу ролей в сім'ї нами було проведено соціологічне опитування молодих людей віком до 25 років, які не перебувають у сімейно-шлюбних відносинах. Вибіркову сукупність склали 502 респондента, серед яких 272 жінки та 250 чоловіків.

Аналіз відповідей виявив, що 66,7% чоловіків та 90,9% жінок не погоджуються з твердженням про те, що шлюб - це застарілий спосіб організації сім'ї. Головним же мотивом створення сім'ї для молодих людей є можливість жити з коханою людиною, так вважають більшість чоловіків - 77,8% і жінок - 90,1%. Проте, 41% чоловіків і 23% жінок зводять почуття любові до фізичного потягу, а 26% чоловіків і 21% жінок - до простої звички. Відомий вітчизняний вчений А.Г. Харчев вважає, що у шлюбі подружжя одразу стикається з труднощами пристосування один до одного і до нових умов існування, а потім і до обставин, які сприяють згасанню цього почуття. Все більш важливою основою шлюбу стає духовна близькість, тобто спільність інтересів, спільне культурне життя подружжя, яке спирається на глибокі почуття [8, с. 101].

На характер міжособистісних відносин у сім'ї безпосередньо впливає розподіл домашніх обов'язків, так вважають 35,5% чоловіків та 45,4% жінок. Витрати часу членами родини на організацію побуту - 28,7% чоловіків та 36,6% жінок, розподіл сімейних доходів і система лідерства в економічних взаєминах - 15,6% чоловіків та 14,8% жінок. Сімейний гаманець повинен бути в руках дружини - 22,2% чоловіків та 45,5% жінок, а 77,8% чоловіків та 54,5% жінок вважають, що бюджет повинен бути спільним. Отже, молоді люди здебільшого зорієнтовані на рівноправність у розподілі господарсько-економічних відносин.

Аналіз даних щодо розподілу лідерства в майбутній сім'ї дозволив вичленувати психологічний вимір взаємин "влади - підкорення". Більша частина чоловіків 77,8% вважає, що лідером у родині повинен бути чоловік. У жінок не настільки однозначний розподіл лідерства: 45,5% в майбутньому орієнтуються на традиційний уклад сім'ї, де лідером є чоловік, 18,2% - жінка і тільки 36,4% обирають егалітарні відносини.

Дослідження уявлень щодо якості ідеального сім'янина показує, що молоді люди дещо по-різному розуміють ці поняття, що може привести до формування неадекватних очікувань щодо майбутнього партнера.

Так, 77,8% чоловіків та 72,7% жінок вважають, що матеріально забезпечувати сім'ю повинен чоловік, 66,7% чоловіків та 63,6% жінок висловлюють думку про те, що жінка ж повинна виконувати роль матері і головним її призначенням, в першу чергу, є виховання дітей. Як бачимо, більшість сімейних ролей чоловіка і жінки в уявленнях молодих людей співпадають. Вони не схильні різко розділяти обов'язки чоловіка і жінки в родині.

66,7% чоловіків та 90,0% жінок очікують від шлюбу взаєморозуміння та підтримки і тільки 22,2% чоловіків і 10,0% жінок бажають підвищити свій матеріальний рівень.

Зазначимо, що існує декілька типів шлюбу. Раніше переважав патріархальний тип, тобто домінуючим був чоловік. Сьогодні, здавалося б сімейні стосунки зазнали багато змін, але наше дослідження показало, що 55,6% чоловіків і 36,4% жінок вважають, що саме цей тип шлюбу є найкращим. І тільки 33,3% чоловіків та 45,5% жінок готові визнати, що найкращим типом для стосунків та створення сім'ї є рівні права чоловіка та жінки.

Отже, свідомість молодих людей переважно залишається орієнтованою на зберігання патріархального типу сімей з

завищеними очікуваннями від чоловіка, хоча і демонструє готовність сприймати гендерно-рольовий розподіл низки обов'язків в сім'ї на паритетних засадах.

На егалітарний тип сімейно-подружніх відносин в більшості орієнтовані жінки, ніж чоловіки, що пояснюється тенденцією фемінізації, яка є досить поширеною в масовій свідомості.

Хоча 62,5% чоловіків та 72,7% жінок вважають офіційний шлюб кращим видом подружніх відносин тому, що з'являється відповідальність перед іншим членом сім'ї, все ж таки найпоширенішим видом подружніх відносин в сучасному суспільстві серед молоді є цивільний шлюб. Таку тенденцію респонденти пояснюють наступними причинами: небажання брати відповідальність за сім'ю - 11,1% чоловіки та 40,0% жінок, такий вид стосунків є зручним для 44,4% чоловіків та 30,0% жінок.

Стилі реагування особистості в конфліктних ситуаціях виявляють різні рівні поведінки - дівчата більше орієнтовані на компроміс, а юнаки на конфлікт. Так, у випадку подружньої зради тільки 33,3% чоловіків і 45,5% жінок вважають, що треба зберегти сім'ю будь-якими засобами.

Таким чином, інститут сім'ї як стійка соціальна структура суспільства зберігає високу значимість у масовій свідомості молоді, проте зміст уявлень про майбутню сім'ю характеризується неповнотою і неоднозначністю, а наявна педагогічна система школи недостатньо формує оптимальний рівень уявлень юнаків та дівчат про майбутню сім'ю та вимагає перегляду і розробки нових форм роботи в цьому напрямку.

Найпоширеніші в суспільстві гендерні стереотипи свідчать про те, що сучасні гендерні відношення знаходяться в стані певної трансформації, обумовленої розвитком політичної і соціально-економічної ситуації в країні, тому суперечливі тенденції, що спостерігаються в інституті сім'ї, вимагають додаткового вивчення їх як феномену перехідного періоду [1, с. 69].

Отже, на соціальні уявлення молоді щодо сімейно-шлюбних відносин впливають зміни характеру як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків сім'ї. Молодь не завжди усвідомлює, які риси характеру найсуттєвіші для щасливого шлюбу, простежується невідповідність між знаннями про мету шлюбу та реальними цілями, до яких прагнуть в

ньому; між морально витриманими та романтичними висловлюваннями про подружні стосунки; за яким принципом найдоцільніше обирати шлюбного партнера, що найбільше заважає шлюбним почуттям і стосункам, які психологічні риси слід виховувати в собі для гармонійного подружнього спілкування, як вирішувати конфліктні ситуації, попереджати і регулювати конфлікти. Кожна молода людина, яка вступає у шлюб повинна бути готова до сімейного життя, саме тому повинна пройти серйозну підготовку, метою якої є гендерне виховання з точки зору створення умов для формування егалітарної свідомості, вільної від гендерних стереотипів і відповідальної за свої міжособистісні взаємини в сім'ї.

Вочевидь, що завищені вимоги до майбутнього сімейного життя у поєднанні з недостатнім уявленням про можливі майбутні труднощі та невміння їх долати у конкретних життєвих ситуаціях відіграють не останню роль серед факторів, що дестабілізують сім'ю. А тенденція до абсолютизації романтичної чи прагматичної особливостей шлюбу ще раз демонструє недостатню підготовленість молодих людей до організації взаємодії у реальних умовах.

Література:

1. Амджадин Л. Трансформационные изменения института семьи и брачных отношений в украинском обществе: гендерный анализ // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. - №3. – С.60-69.
2. Демидова Т.А. Особенности формирования представлений о будущей семье у старшеклассников: Дис. канд. психол. наук, 19.00.07/ Національний педагогічний університет ім. Драгоманова – К., 2003. - 272 с.
3. Кравець В.П. Психологія сімейного життя. В 2т. - Тернопіль, 1995.- Т.2- 396 с.
4. Московичи С. Машина, творящая богов. – Доступно на www.koob.ru/moskovichi_s/ - 16к.
5. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / Ін-т системних досліджень освіти АПН України. Ін-т педагогіки. – К.: Освіта, 1994. – 64с.
6. Юнг К. Психологические типы. – Москва: "Прогресс - Универс", 1995. – 268.
7. Швец А. М. Мотивация вступления в брак и ее влияние на кризис будущей семьи: [Результаты исследований] / А. М. Швец, Е. А. Могилевкин, Е. Ю. Караполова // Вопр. психологии. – 2006. - № 2. – С. 88-97.
8. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР.- М.: Мысль, 1979.- 367с.